

1986/87:91

Prot. 1986/87:91
20 mars 1987

Fredagen den 20 mars

Kl. 10.00

Fyllnadsval till
utskott

Om tillsättningen
av domare

Förhandlingarna leddes av förste vice talmannen.

1 § Fyllnadsval till utskott

Företogs val av *dels* en suppleant i finansutskottet, *dels* en suppleant i skatteutskottet.

Anf. 1 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Enligt ett till kammaren inkommet protokollsutdrag har valberedningen enhälligt föreslagit Bo Lundgren till suppleant i finansutskottet och Sylvia Lindgren till suppleant i skatteutskottet.

Kammaren utsåg till

suppleant i finansutskottet

Bo Lundgren (m)

suppleant i skatteutskottet

Sylvia Lindgren (s)

2 § Justerades protokollet för den 12 innevarande månad.

3 § Svar på interpellation 1986/87:162 om tillsättningen av domare

Anf. 2 Justitieminister STEN WICKBOM:

Fru talman! Margit Gennser har frågat mig dels om jag delar uppfattningen – som enligt Margit Gennser justitieutskottet skulle ha gett uttryck för – att frågor om rekrytering och tillsättning av domare har en vital samhällsbetydelse som saknar direkt motsvarighet inom den offentliga sektorn i övrigt, dels om jag är beredd att verka för att den planerade utredningen om domarbannan m. m. får sådana direktiv och en sådan sammansättning att frågan redan från början kan bedömas i ett så brett perspektiv att viktiga intressen som rör domstolarnas samhälleliga funktion och rättskipningens organisation också kan tillgodoses på ett tillfredsställande sätt.

Jag vill börja med att säga att det bakom Margit Gennsers interpellation ligger ett engagemang i mycket betydelsefulla frågor, ett engagemang som förvisso inte bara jag delar med henne. Det gäller ju här bl. a. domstolarnas självständighet i den dömande och i övrigt rättstillämpande verksamheten, något som av ålder ansetts vara av sådan betydelse för rättssäkerheten att regler härom tagits in i grundlag. Ett annat uttryck för samma inställning är att de ordinarie domarna i vårt land tillsätts av regeringen och i princip är oavsättliga. Dessa förhållanden visar på den ställning som rättskipningen intar i vårt samhälle.

När det gäller den blivande utredningen om domarbanan m. m. har regeringen ännu inte fattat beslut om direktiven. Jag kan därför inte nu gå närmare in på utredningens uppdrag. Det är dock min avsikt att utredningen skall överväga frågor om domarbanans utformning och om rekrytering och meritvärdering på ett allsidigt och konstruktivt sätt. Det är givet att en sådan utredning måste göra sina bedömningar ur ett brett perspektiv med utgångspunkt i domstolarnas roll i samhället. Däremot har jag inte för avsikt att – kanske i motsats till vad Margit Gennser tycks förorda – låta utredningen omfatta också en sådan organisationsöversyn rörande domstolsväsendet som riksdagen förra våren hade att ta ställning till och som riksdagen då avvisade.

Anf. 3 MARGIT GENNSER (m):

Fru talman! Jag får tacka justitieministern för svaret. I ett hänseende är vi överens, nämligen att frågan om domare, domares tillsättning och självständighet, och då också domstolarnas självständighet, är en förutsättning för en demokratisk rättsstat.

En god lag och en vis domare är menige mans bästa skydd. Lagen och domaren skall skydda menige man mot mäktigare intressen, i dag ofta staten, så att menige man får sin rätt. Detta är något av grundstenarna i Olaus Petris än i dag så giltiga domarregler.

De frågor jag tar upp är rekrytering av domare, meritvärdering vid tillsättning av domartjänster och avgången från domarbanan. Dessa frågor kan tyckas tekniska och anses ha liten effekt på rättssäkerheten. Men så är det inte alls.

Domartillsättningar som renodlat bygger på att skicklighet skall sättas framför förtjänsten kan ge både positiva och negativa effekter. De positiva måste vägas noggrant mot de negativa. Vi skall ha skickliga domare, men vi skall också ha "visa" domare. Detta är ofta, men inte alltid, samma sak. Hög meritering är väsentligt, men även lång erfarenhet ute i domstolarna mer i det tysta måste vägas in vid domartillsättningar. Begreppet "skicklighet" kan missbrukas för att tillgodose snävt politiska, t. o. m. partipolitiska, intressen. Tyvärr är det så att våra domare i dag alltför mycket får sina erfarenheter i departementen. Deras skolning sker alltför mycket i den politiska hetluften, vilket präglar deras synsätt. Kanske gör det inte så mycket när vi har täta växlingar vid makten, men om ett parti har makten under lång tid leder denna karriärväg lätt till att den enskilde kan ha svårt att få sin rätt.

Avser justitieministern att begära en allsidig belysning av denna typ av frågor vid rekrytering av domare? För herr Wickbom står väl inte fast vid följande uttalande: "När en enskild står inför en myndighet eller domstol är

det inte fråga om att denne skall få rätt gentemot myndigheten eller inte. Frågan gäller hur den enskildes intressen skall vägas mot andra mer oprecisa intressen." I så fall har människor orsak att känna oro, och de känner också oro. Under det senaste året har jag mött allt fler frågor om Sverige och rätten i Sverige. Människor är oroliga över vad som hänt, inte minst i nu så aktuella vapenaffärer och vid utredningen av mordet på Olof Palme. Är polis, åklagare och domstolar fristående från regeringsmakten, frågar man sig allt oftare. Om denna undran och oro är berättigad eller inte, det skall vi inte diskutera här. Det är en fråga för konstitutionsutskottet och en rad andra utredningar som håller på att arbeta.

Varför har jag tagit upp den här oron som jag möter ute bland vanligt folk? För att få publicitet? – Inte alls. Jag tar upp den för att om möjligt övertyga herr ministern om att det i dag är än viktigare än det kanske var för fem år sedan att en förändring av de regler som gäller vid domartillsättningar får en allsidig belysning och att den görs till föremål för en parlamentarisk utredning med deltagande av höga jurister och väl meriterade advokater. Det räcker inte, herr minister, med en enmansutredning utförd av en tekniskt väl bevandrad person. De frågor som i grunden skall lösas avser avvägningar av motstridiga krav. Det är just denna typ av avvägningar som de folkvalda är ansvariga för.

Justitieministern säger i interpellationssvaret att "det är dock min avsikt att utredningen skall överväga – – rekrytering och meritvärdering på ett allsidigt och konstruktivt sätt. Det är givet att en sådan utredning måste göra sina bedömningar ur ett brett perspektiv med utgångspunkt i domstolarnas roll i samhället."

Här behövs verkligen konkretare besked. Allsidigt? Konstruktivt? Brett? Vad avses?

Det är viktigt att vi i Sverige får en ingående diskussion om rättssäkerhet i vid bemärkelse och om minoriteters skydd. Nya regler för tillsättning av domare tillhör denna diskussion. Jag vill inte sticka under stol med att moderater och socialdemokrater ser på dessa frågor ur olika perspektiv – vi anser att det bl. a. är viktigt att skydda en minoritet mot majoritetsförtryck. Även majoriteter kan förtrycka! Statsministerns diskussion om "medborgarrätt" ger majoriteten något av en absolut rätt.

Skall vi i dag stärka tilliten till rättssamhället – och det behövs, det tror jag att vi är överens om – då måste herr justitieministern bl. a. se till att frågan om ändringar av domartillsättningar blir föremål för en parlamentarisk utredning. Begrav inte utredningen i teknik!

Herr justitieminister! Blir det en parlamentarisk utredning? Jag ser inga motiv mot en sådan? Finns det sådana? Och ge mera konkreta exempel på vad justitieministern menar med brett perspektiv och en konstruktiv meritvärdering!

Till sist: Interpellationssvaret, herr minister, sätter faktiskt ett viktigt problem i fokus. Det står bl. a. följande: "att de ordinarie domarna i vårt land tillsätts av regeringen och i princip är oavsättliga. Dessa förhållanden visar på den ställning som rättskipningen intar i vårt samhälle." Slutsatsen kan bli att de styrande kan påverka domstolarna alltför mycket. Har justitieministern övervägt andra tillsättningsmöjligheter?

Anf. 4 Justitieminister STEN WICKBOM:

Fru talman! Margit Gennser tar upp en rad konstitutionella frågor om minoritetsskydd och annat, som jag inte skall debattera i det här sammanhanget. Jag skall bara ta upp några detaljer i Margit Gennsers inlägg.

Till en början vill jag säga att tjänstgöring i departement, utredningar, riksdagsutskott osv. har gammal hävd i traditionen inom svenskt rättsväsende och är ett positivt inslag där. Det är en ordning som vi inte skall frångå.

Utredningens sammansättning är inte bestämd ännu, och jag återkommer till den när direktiven är klara.

Anf. 5 MARGIT GENNSER (m):

Fru talman! Jag sade att det finns avvägningsfrågor, herr justitieminister, och vi måste ha en avvägning av om det är i huvudsak arbete i departement som är det viktiga eller om det också är viktigt att bli bekant med människors vardag. Domstolar och rätt är faktiskt i första hand till för människor, inte för staten.

Här i Sverige balanserar vi ovanligt mycket mot tjänstgöring i departement och utredningar. Jag vill inte säga att det är fel att ha tjänstgjort i departement och utredningar, men jag har sagt att det kanske blir för mycket av den varan och att det måste göras en annan avvägning. Annars finns det risk för att man bara ser politikernas aspekter på problemen.

Den andra fråga som jag tog upp har naturligtvis konstitutionell laddning. Den gäller att domartillsättningar är en så viktig fråga att det – för att vi skall få en avvägning som så att säga är förankrad i folkdjupet – måste bli en parlamentarisk utredning, dock också med ordentlig representation av kunniga, oväldiga jurister och advokater som är väl bevandrade i vardagens problem, eftersom de skall försvara enskilda intressen.

Därför vill jag – även om justitieministern i dag ännu inte bestämt sig – skicka med detta på vägen: Försök inte begrava denna utomordentligt viktiga konstitutionella fråga i en teknisk utredning med en teknokrat – det finns även juridiska teknokrater.

Jag vill också ta upp frågan om skicklighet. Skicklighet kan tyvärr ofta bedömas relativt subjektivt, allra helst som vi har ändrat betygsättningen t. ex. inom de juridiska fakulteterna. Vi har inte så graderade betyg i dag. Därför är det inte bra att bara ha ett enda kriterium. Det gäller faktiskt att se till att balansera olika intressen mot varandra även vid domartillsättningar.

Överläggningen var härmed avslutad.

4 § Svar på interpellation 1986/87:186 om säkerhetspolisens arkiv

Anf. 6 Justitieminister STEN WICKBOM:

Fru talman! Bo Hammar har frågat mig om jag är beredd att utforma klara direktiv om arkivering av säkerhetspolisens material.

För säkerhetspolisens arkiv finns i dag ett beslut av regeringen från 1961 med vissa bestämmelser om gallring av materialet m. m. Efter samråd med justitiedepartementet pågår för närvarande överläggningar mellan rikspo-

lisstyrelsen och riksarkivet om hur arkivbestämmelser för säkerhetspolisens handlingar i framtiden bör utformas. Jag räknar med att inom kort få ett förslag om detta från myndigheterna. Jag är självfallet då beredd att ta ställning till behovet och utformningen av nya föreskrifter om arkivvård.

Prot. 1986/87:91
20 mars 1987

*Om säkerhetspolisens
arkiv*

Anf. 7 BO HAMMAR (vpk):

Fru talman! Jag tackar justitieministern för svaret på interpellationen. Jag skulle emellertid ha uppskattat om svaret hade varit något mer klagörande och uttömmande.

Sten Wickbom säger att för säkerhetspolisens arkiv finns beslut av regeringen från 1961 med vissa bestämmelser om gallring av materialet. Han nämner dock inte att beslutet fram till de yttersta av dessa dagar faktiskt har varit hemligt. Nog är det fantastiskt, Sten Wickbom, att vår högsta arkivvårdande myndighet, riksarkivet, ända tills för några år sedan var fullständigt ovetande om denna specialreglering för säkerhetspolisen. Sedan är det dessutom så att bestämmelsen från 1961 skrevs för, som det hette, statspolisintendenten och landsfogdarna, myndigheter som avskaffades några år senare. När en myndighet upphör skall dess arkiv enligt bestämmelserna överlämnas till riksarkiv eller landsarkiv. Men säpo tog bara över de gamla arkiven och har sedan behållit dem i 25 år.

Jag vill fråga justitieministern om han anser att regeringsbeslutet från 1961 utan vidare är tillämbart för rikspolisstyrelsens säkerhetsavdelning.

Fru talman! Bakgrunden till min interpellation är att riksarkivet nu i flera år har utkämpat en hård strid med säkerhetspolisen för att få tillgång till historiskt material av stor betydelse, inte minst för forskningen. Det handlar om protestskrivelser från svenska arbetarorganisationer till USA-ambassaden år 1922 med anledning av domarna mot Sacco och Vanzetti. Det gäller dossiéer om politiska möten åren 1929–1938 och utlåtanden om statsfientliga partier 1933. Det handlar om material om kända ledare och personligheter inom svensk arbetarrörelse såsom Hjalmar Branting och Hinke Bergegren. Jag tror att det vore mycket bra om justitieministern här inför riksdagen klart och otvetydigt deklarerade att detta och annat historiskt material absolut inte får förstöras utan måste tillställas riksarkivet och den historiska forskningen. Inte minst hela forskarsamhället skulle mycket uppskatta en sådan deklARATION.

Varför bångstyras då säpo? Säpochefen har förklarat att handlingarna inte kan lämnas ut därför att de fortfarande har betydelse för säpos verksamhet. Överdrivet hemlighetsmakeri är en yrkessjukdom hos alla säkerhetsavdelningar, men ändå är den här förklaringen ovanligt löjeväckande också för att komma från säpohåll. Trots allt har jag svårt att tro att vår säkerhetstjänst fortfarande bedriver spaningar där de gamla fängelsekunderna Hjalmar Brantings och Hinke Bergegrens aktiviteter kan vara av intresse.

En troligare förklaring är att handlingarna avslöjar en hel del obehagligheter om vår dåvarande säkerhetstjänsts sätt att arbeta. Men det får väl ändå finnas någon måtta på herr säpochefen Hjälmroths lojalitet med sina företrädare inom säkerhetstjänsten.

Sådana här historier är inte alls unika för Sverige. I USA rensade den federala polisen FBI för några år sedan ut obehagliga papper. För detta fick

Prot. 1986/87:91.
20 mars 1987

*Om säkerhetspolisens
arkiv*

FBI senare en ordentlig näsknäpp av en federal domstol. Nog kunde vi vara lika bestämda här hemma. Och nog kan man som vpk-are ibland känna viss beundran också för det amerikanska systemet.

Fru talman! Självfallet måste säkerhetspolisens arbete omgärdas av en icke obetydlig sekretess. Alla är överens om detta. Hemligstämplar för en viss tidsperiod får ibland accepteras. Men det är mycket angeläget att inget material förstörs. I arkiven från de senaste decennierna finns säkert mycket intressant material, som forskarna så småningom kommer att kasta sig över. Det är inte helt osannolikt att delar av materialet kan tyda på begåvningsbrister inom säkerhetstjänsten liksom på ett visst mått av konspirationstänkande. Detta är dock inget skäl för att säkerhetspolisen skall tillåtas förstöra handlingar och sopa igen spåren efter gamla misstag.

Avslutningsvis: Oavsett hur vi bedömer säkerhetstjänsten sätt att arbeta – och på den punkten ber jag verkligen inte om något omdöme från justitieministern – är det säkert så att många, både forskare och en intresserad allmänhet, skulle uppskatta ett löfte från justitieministern att säpos historiska arkiv skall bevaras för eftervärlden. För nog har väl Aftonbladet rätt i att justitieministern tycker att hela den här affären är litet pinsam?

Anf. 8 Justitieminister STEN WICKBOM:

Fru talman! Som svar på ett par detaljfrågor från Bo Hammar vill jag först upplysa om att 1961 års bestämmelser, som ju tog sikte på andra myndigheter än dem vi har i dag, till följd av särskilda övergångsbestämmelser är tillämpliga på den moderna myndigheten rikspolisstyrelsens säkerhetsavdelning. Att riksarkivet skulle ha varit ovetande om dessa bestämmelser känner jag inte till; det får väl stå för vederbörande tjänsteman – bestämmelserna har inte varit hemliga för riksarkivet.

Det förhåller sig på det sättet att bestämmelserna från 1961 är otidsenliga. Det är skälet till att jag nu har tagit initiativ till en översyn av dem. Men det viktiga, Bo Hammar, är att sådant material som är av intresse för den historiska forskningen och i övrigt av ett allmänt intresse inte förstörs. Jag vill på Bo Hammars fråga ge denna försäkran här i riksdagen, att så sker inte i dag.

Vad som sedan lämpligen skall förvaras hos SÄK och vad som från tid till annan kan lämnas över till riksarkivet är en avvägningsfråga, som vi generellt skall pröva i nya föreskrifter och som sedan får prövas efter gott förstånd från fall till fall. Den prövningen – både i föreskrifterna och i den dagliga hanteringen – skall enligt min uppfattning ske med öppet sinne för det historiska intresset.

Anf. 9 BO HAMMAR (vpk):

Fru talman! Jag tycker att det var bra klarlägganden som justitieministern kom med nu, bl. a. att bestämmelserna från 1961 är otidsenliga. Jag tror att de bestämmelserna i hög grad är präglade av den tidens tänkande. I övrigt vill jag notera att justitieministern säger att det nu pågår överläggningar mellan rikspolisstyrelsen och riksarkivet om dessa arkivbestämmelser. Enligt vad jag har inhämtat har ännu inte några sådana överläggningar inletts. Jag anser

att det vore mycket oklokt om man skulle överlämna till dessa båda myndigheter, med olika styrka bakom sig, att själva försöka komma fram till en lösning av frågan. Det är viktigt att de politiskt ansvariga myndigheterna lägger fast vilka regler som skall gälla.

Jag begär självfallet inte att justitieministern här skall skriva något slags lagtext eller vara beredd att gå in och diskutera detaljregleringar – inte alls. Men jag uppfattar Sten Wickboms inlägg här som ett löfte och en garanti för att allt det viktiga historiska material som finns i säkerhetspolisens arkiv skall bevaras för eftervärlden och för forskningen och att det skall överlåtas till riksarkivet. Det är en mycket viktig deklaration från justitieministerns sida. Jag tror att den kommer att ha en påverkan på de parter som så småningom skall ta upp diskussioner i den konkreta frågan hur man skall hantera arkivet.

Överläggningen var härmed avslutad.

5 § Föredrogs och hänvisades

Propositionerna

1986/87:89, 106 och 113 till justitiekommittén

6 § Anmälades och bordlades

Justitiekommitténs betänkande

1986/87:19 Anslag till åklagarväsendet (prop. 1986/87:100 delvis)

Försvarsutskottets betänkanden

1986/87:5 Piloter i flygvapnet, m. m. (prop. 1986/87:100 delvis)

1986/87:6 Beredskapsbudget för totalförsvarets civila del (prop. 1986/87:100 delvis)

1986/87:7 Minnesmedalj

1986/87:8 Sotning

Utbildningsutskottets betänkanden

1986/87:10 Anslag till centrala och regionala myndigheter m. m. (prop. 1986/87:100 delvis)

1986/87:11 Anslag till forskning och centralt utvecklingsarbete inom skolväsendet, m. m. (prop. 1986/87:100 delvis)

1986/87:13 Anslag till svensk undervisning i utlandet, m. m. (prop. 1986/87:100 delvis)

Trafikutskottets betänkande

1986/87:13 Anslag till Trafiksäkerhet (prop. 1986/87:100 delvis)

Arbetsmarknadsutskottets betänkande

1986/87:10 Anslag till Arbetsmarknadsdepartementet m. m. (prop. 1986/87:100 delvis)

Prot. 1986/87:91
20 mars 1987

*Meddelande om
interpellation*

7 § Meddelande om interpellation

Meddelades att följande interpellation framställts

den 19 mars

1986/87:210 av *Börje Hörnlund* (c) till miljö- och energiministern om industrins framtida elbehov:

Industriförbundet hävdar i den pågående energidebatten att behovet av el är mycket stort i den framtida industrin. I rapporter, bransch för bransch, redovisas stora framtida elbehov, och man gör ofta också gällande att möjliga effektiviseringar i stort sett är utnyttjade. Det skulle med andra ord inte vara möjligt att i framtiden kunna producera med allt lägre energiåtgång genom sparande och ny teknik. Oberoende energiexperter som professor Thomas B. Johansson m. fl. har i undersökningar visat på ett allt energieffektivare näringsliv fram till 2000-talet.

Bl. a. har Svenska Cellulosa- och Pappersbruksföreningen (SCPF) presenterat en prognos, vilken innebär att denna bransch 1995 förväntas ha ett elbehov på drygt 18 TWh. En oberoende expert har i tidningen *Ny Teknik* framfört att branschen kan både spara mycket stora mängder energi och producera en stor andel egen el. Behovet av köpt elkraft skulle enligt denna energi- och branschexpert endast vara ca 5 TWh 1995.

SCPF har tidigare till konsekvensutredningen (energiutredning i samband med folkomröstningen) redovisat klart högre energiåtgång än den som nu redovisas.

Enligt min mening är det otillfredsställande att olika industribranscher som partsinlagor gör egna energiprognoser utan att de får en opartisk expert/vetenskaplig utvärdering. Kraftföretagen och storindustrin (kraftägarna) har tidigare vid ett flertal tillfällen redovisat mycket missvisande (alldeles för höga) energiprognoser.

Med hänvisning till vad ovan anförts vill jag fråga energi- och miljöministern:

Är regeringen beredd att medverka till att oberoende experter får genomföra en vetenskaplig utvärdering och analys av industrins framtida elbehov, möjliga effektiviseringar samt egna produktionsmöjligheter?

8 § Kammaren åtskildes kl. 10.24.

In fidem

BENGT TÖRNELL

/Olof Marcusson